

Per Øverland: Historieglimt 298

— År og dag på Lademoen

La oss begynne med en gåte: Hva er eldre enn Lademoen og likevel brukes daglig? Det er betegnelse på dager, måneder og år. Lenge før Lademoen ble en bydel i Trondheim by, ble disse betegnelse til. Ja, de har en forbløffende lang historie. Dette blir skrevet torsdag 22. mars 2019. Denne torsdagen er en dag i ditt og mitt liv. Den varer i 24 timer og er noe selvsagt i livet og hverdagen. De fleste av oss er veldig bevisst hvilken dag det er. Slik er det hver dag etter som de skifter og går over til den neste dagen. Hvor kommer betegnelsen fra? Selv om kristendommen har vært en viktig åndsimpuls i landet vårt i over tusen år så har dagen idag to betegnelser fra eldre religiøse navn. Torsdag er oppkalt etter den norrøne guden Tor og måneden har navn etter den romerske krigsguden Mars. La oss først se på ukens dager og de navn de bærer, før vi vender oss til navn på de tolv måneder som året består av.

Ukas syv dager er søndag, mandag, tirsdag, onsdag, torsdag, fredag og lørdag. Søndagen har navn etter sola og minner om gammel soltilbedelse. Slik er det ikke bare i Norge. I England har de *Sunday* og i Tyskland *Sonntag* som jo betyr det samme. Mandag har navn etter månen. Månen får sitt lys fra sola. Søndag og mandag minner om at syvdagers syklusen går tilbake til eldgammel astronomi og astrologi i Mesopotamia. Opprinnelsen til både de syv ukedager og navnene på dem ligger i historiens morgendemring eller forut for den kjente historien. La oss se litt nærmere på hver enkelt av ukas dager.

Søndagen, i norrønt språk *sunnudagr*, ble lenge regnet som den første dag i uka. Etter den nye internasjonale standarden ISO 8601, som ble innført i Norge 1. januar 1973, ble søndagen satt som ukas siste dag. Uka skulle nå begynne med en arbeidsdag. Land som USA har fremdeles søndagen som første dag i uka. Slik er det også etter den jødiske og den muslimske kalenderen. Bibelen regner søndagen som den første i uka. Etter at Jesus Kristus ble oppreist fra død og grav på søndag, ble dagen lenge kalt Herrens

dag. Den ble en ukentlig festdag til minne om oppstandelsen. Første påskedag ble årets viktigste søndag og høytid.

Mandagen er ukas første dag, men før 1973 var det den andre. Navnet på denne dagen på arabisk, hebraisk, gresk og portugisisk betyr den andre dagen. Tirsdagen har navn etter den norrøne krigsguden Ty eller Tyr. Han var Odins sønn. Onsdagen er særlig interessant fordi den kaster lys i flere retninger. Den betyr Odins dag, men ser vi til Tyskland heter dagen *Mittwoch*. Det betyr ukas midterste dag. Slik er det også på Island, *midvikudagur*. Det var nemlig i middelalderen man begynte å kalle onsdagen for dagen midt i uka. Med søndagen som den første dag, blir det tre dager til onsdag og tre dager etter onsdag. Det var nok et bevisst forsøk på å bli kvitt det gamle hedenske navnet, men i engelsk ble *Wednesday* bevart. Den betegnelsen kom fra *Woden* som nettopp var Odins navn. Han var hovedguden i nordisk og gammelgermansk religion, men allerede i gammelhøytysk begynte man å benytte *mittiwehha*, som betyr midt i veka eller uka.

Torsdagen var som sagt kalt etter krigsguden Tor. For vikingene var det en viktig dag som ofte ble brukt til tingsamlinger og møter. Det var heksenens foretrukne dag. Fredagen har også navn fra den norrøne religionen. Den har enten navn etter Frigg eller Frøya, som var Odins hustru. Vi ser altså at de fleste av våre vanlige navn på ukedagene har bevart minnet om den gamle norske religionen. Lørdagen, derimot, har en langt mer alminnelig bakgrunn. Laugardagen betyr rett og slett bade- eller vaskedagen. Da skulle både folk, tøy og hus rengjøres og stelles. Det var dagen for å fyre opp badstua som var et viktig hus på alle gårder. Også byene hadde sine badstuer.

Når vi går over til navn på de tolv måneder, har de fleste minner om Romerrikets guder og to store menn. Både mandag og ordet for måned har med månen å gjøre. En månefase, fra nymåne til nymåne, varer omtrent 30-31 dager. Både syvdagers uka og trettidagers måneden har sine røtter i det gamle Mesopotamia og datidens beregninger av tiden. Den gamle romerske kalender ble revidert av Julius Cæsar i år 46 før Kristus. Han gav oss den julianske kalender der mange av navnene på månedene var fra den eldre kalenderen. Årets begynnelse var mars, vårmåneden.

Januar var altså ikke årets første måned, men vi begynner med den fordi den er vår første måned. Navnet er fra den romerske guden Janus, som var gud for begynnelse, endring og overgang. Han blir gjerne fremstilt med to ansikter som peker i hver sin retning. Februar kommer av navnet på den etruskiske guden *Februus*, gud for renselse og for underverdenen. Etruskerne var herrefolket i Midt-Italia der Romermakta vokste frem og la under seg Etruria og andre italiske folk. Mars av krigsguden Mars var som sagt romerårets første måned. April har sannsynligvis sitt navn fra den etruskiske guden Apru, et av Afrodites navn. Muligens kommer det av aprilis som betyr den følgende, altså den som følger etter den første måneden. Mai er oppkalt etter guden Maius eller gudinnen Maia som begge hadde sin festdag på 1. mai. Juni har navn etter gudinnen Juno, som var gudenes dronning og ekteskapets beskytter.

Juli og August er oppkalt etter historiske personer. Juli oppkalte Julius Cæsar etter sin egen slekt, den juliske. Selv ble han født i denne måneden. August har navn etter etterfølgeren, hans grandnevø og adoptiv sønn, som fikk keisernavnet Augustus, den ærverdige. De resterende månedene i året har navn etter sin rekkefølge i den julianske kalender. September betyr den syvende måned, Oktober den ottende, November den niende og Desember den tiende måned.

Dager, måneder og år er oppdeling av den tiden vi har. Likevel er tid noe vanskelig å forklare. Ingen har vel sagt dette bedre enn Augustin, død år 430 etter Kristi fødsel: «*Hva er tid? Hvis ingen spør meg, vet jeg det. Dersom noe spør meg, vet jeg det ikke!*».